

XXVII *skyrius*

Lietuvos valstybės ūkio sistemos konstituciniai pagrindai

---

doc. dr. DALIA VASARIENĖ

XXVII SKYRIAUS TURINYS

1. Privati nuosavybė, ūkinės veiklos laisvė ir iniciatyva kaip Lietuvos ūkio pagrindas	717
2. Valstybinis ūkinės veiklos reguliavimas	722
3. Valstybės pareiga ginti vartotojo interesus.	728

1. Privati nuosavybė, ūkinės veiklos laisvė ir iniciatyva kaip Lietuvos ūkio pagrindas

Teisė, reguliuodama su šalies ūkiu susijusius visuomeninius santykius, apibrėžia valstybės ekonominės politikos turinio ribas, nustato leistinas šios politikos vykdymo priemones ir metodus. Pagal Konstituciją, Seimas, kaip įstatymų leidžiamosios valdžios institucija, ir Vyriausybė, kaip vykdomosios valdžios institucija, turi labai plačias galias formuoti ir vykdyti valstybės ekonominę politiką ir teisės aktais atitinkamai reguliuoti ūkinę veiklą paisydami Konstitucijoje įtvirtintų teisinės valstybės, valdžių padalijimo, atsakingo valdymo, teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio aiškumo, tikrumo, saugumo principų¹⁷⁴³. Pagrindinės mūsų šalies ūkio gairės yra nustatytos Konstitucijos IV skirsnyje, o 46-ame šio skirsnio straipsnyje nurodyti esminiai ekonominės veiklos principai, sudarantys vieną visumą – šalies ūkio konstitucinį pagrindą, todėl visų šio straipsnio dalių nuostatos yra tarpusavyje susijusios ir viena kitą papildo; tarp jose įtvirtintų principų yra pusiausvyra, kiekvienas jų aiškintinas nepaneigiant kitų, o pažeidus kurioje nors vienoje straipsnio dalyje esančią teisės normą, būtų pažeidžiamos arba sudaromos prielaidos pažeisti ir kitose šio straipsnio dalyse išdėstytas teisės normas¹⁷⁴⁴.

Privati nuosavybė Lietuvoje nuo seno buvo saugoma ir ginama. Vieni iš pirmųjų tai atspindintys teisės šaltiniai – Lietuvos Statutai. Juose, be kitų nuostatų, buvo įtvirtinta ir bandyta sureguliuoti privačios nuosavybės teisę. Pirmosios nepriklausomos Lietuvos Respublikos gyvavimo laikotarpiu buvo įgyvendinami laisvos rinkos veikimo principai, tarp jų ir prigimtinės teisės į privačią nuosavybę apsauga ir gynyba¹⁷⁴⁵. Padėtis iš esmės pasikeitė sovietinės okupacijos laikotarpiu, kai visa Lietuvos teisė, ypač privatinė, buvo veikiamą socialistinės ideologijos. Privati nuosavybė buvo panaikinta ir neigiama, smerkiama kaip blogis, aukštinta socialistinė santvarka, pagrįsta visuomenine nuosavybe. Pirmasis socialistinės ideologijos uždavinys buvo pašalinti iš civilinės teisės privačią nuosavybę. Fiziniai asmenys galėjo turėti tik teisškai ribotą kiekį asmeninio vartojimo reikmenų, t. y. tiek, kiek reikia asmeniniams poreikiams tenkinti (pvz., vieną namą ar butą, vieną karvę ir t. t.)¹⁷⁴⁶.

Socialistinės nuosavybės teisės doktrinos postulatus dėl nuosavybės sampratos ir jos turinio, ypač jos negatyvų požiūrį į privačią nuosavybę padėjo griauti prieš pat nepriklausomybės atkūrimą LTSR Aukščiausiosios Tarybos priimtas Nuosavybės pagrindų įstatymas¹⁷⁴⁷. Šio įstatymo 1 straipsnyje buvo suformuluotas jo pagrindinis tikslas – atkurti visavertį nuosavybės teisės institutą, kurio pagrindas būtų privačios nuosavybės teisė. Nuosavybės pagrindų įstatymo esmę sudarė nuostatos, įtvirtinančios, kad nuosavybę sudaro piliečių privatinė nuosavybė, piliečių, susijungusių į grupes (kolektyvus), nuosavybė ir valstybinė nuosavybė (2 straipsnis); nuosavybės teisės subjektu gali būti bet kuris fizinis asmuo, fizinių asmenų kolektyvas, turintis juridinio asmens teises (4 str.); savininkas turi teisę naudoti savo turtą bet kokiais ūkinei ar kitai įstatymų neuždraustai veiklai vykdyti (10 str.); turto savininkas turi teisę samdyti darbu kitus asmenis (11 str.);

¹⁷⁴³ Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 31 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 62-2283.

¹⁷⁴⁴ Konstitucinio Teismo 2014 m. gegužės 9 d. nutarimas. TAR, 2014-05-12, Nr. 5321.

¹⁷⁴⁵ Cirtautienė, S., Vasarienė, D. Social purpose of private property. *Jurisprudencija*, 2009, 4(118), p. 105.

¹⁷⁴⁶ Pakalniškis, V. Nuosavybės teisės doktrina ir Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Jurisprudencija*, 2002, 28(20), p. 69–79.

¹⁷⁴⁷ Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios, 1990, Nr. 7-167.

fiziniam asmenims leidžiama turėti nuosavybės teise bet kokį turtą (13 str.). Atitinkamai buvo pakeistas ir Lietuvos TSR Konstitucijos II skyrius „Ekonominė sistema“. 1990 m. kovo 11 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos deputatams priėmus aktą „Dėl Lietuvos Nepriklausomos Valstybės atstatymo“, tą pačią dieną buvo priimtas ir Lietuvos Respublikos Laikinis Pagrindinis Įstatymas, kurio 44 straipsnio 1 dalyje buvo nustatyta: „Lietuvos ekonominės sistemos pagrindas yra Lietuvos Respublikos nuosavybė, kurią sudaro piliečių privatinė nuosavybė, piliečių, susijungusių į grupes (kolektyvus), nuosavybė ir valstybinė nuosavybė.“¹⁷⁴⁸ Privачios nuosavybės (kaip ir bet kurios kitos rūšies nuosavybės) teisė visos apimties saugoma Lietuvos Respublikos Konstitucijos tik nuo 1990 m. kovo 11 d., tai yra nuo Lietuvos Respublikos Laikinojo Įstatymo (laikinosios Konstitucijos), kuriuo valstybė užtikrina visiems nuosavybės teisės subjektams galimybę savarankiškai valdyti, naudoti ir disponuoti jiems priklausančia nuosavybe, priėmimo dienos¹⁷⁴⁹. Laikiniame Pagrindiniame Įstatyme buvo įtvirtinta taip pat ir visų nuosavybės subjektų galimybė savarankiškai valdyti jiems nuosavybės teise priklausančius objektus, jais naudotis ir disponuoti pagal Lietuvos įstatymus. Be to, buvo nustatytos ir teisinės nuosavybės gynimo priemonės. Ši nuostata svarbi pirmiausia tuo, kad vėl buvo įtvirtintas privatinės nuosavybės teisės konstitucinio instituto atkūrimas, tai yra faktiškai buvo pripažintas jo tęstinumas, kilęs iš Lietuvos valstybės konstitucijų. Antra, buvo išvardytos trys valstybėje tuo metu buvusios pripažintos nuosavybės formos. Trečia, visos trys įteisintos nuosavybės formos buvo susietos bendra sąvoka „Lietuvos Respublikos nuosavybė“¹⁷⁵⁰. Tai buvo aiškus posūkis privачios nuosavybės teisės atkūrimo, jos pripažinimo, kartu ir apsaugos link¹⁷⁵¹. Taigi privачios nuosavybės teisės įtvirtinimas Laikiniame Pagrindiniame Įstatyme buvo reikšmingiausias, kokią tik valstybė gali suteikti, apsaugos privачios nuosavybės savininkams garantija. Taip pradėjo formuotis ir per ekonominės reformos laikotarpį susiformavo ne tik privачios nuosavybės teisė, bet ir realūs privачios nuosavybės teisiniai santykiai bei jais grindžiamas krašto ūkis¹⁷⁵².

Vėliau, 1992 m. priėmus Lietuvos Respublikos Konstituciją, šios nuostatos buvo suformuluotos aiškiau. Profesorius R. Birštono nuomone, viena aiškiausių Konstitucijos reguliavimo ypatybių yra ta, kad nuosavybė Konstitucijoje reglamentuojama labai lakoniškai (toks nuosavybės konstitucinio reglamentavimo susiaurinimas, palyginti su iki tol buvusi, visiškai atitinka privatinės teisės poreikius ir jos pamatinę maksimą „kas neuždrausta, tas leista“), o pačios normos yra abstraktesnės¹⁷⁵³. Konstitucijos 46 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad Lietuvos ūkis grindžiamas privачios nuosavybės teise, asmens ūkinės veiklos laisve ir iniciatyva. Šio Konstitucijos straipsnio nuostatos yra glaudžiai susijusios su kitais Konstitucijos straipsniais, kaip antai 23 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad nuosavybė neliečiama, nuosavybės teisės saugo įstatymai, vadinasi, savininkas turi teisę turtą valdyti, juo naudotis ir disponuoti¹⁷⁵⁴, o kiti asmenys – pareigą susilaikyti nuo

¹⁷⁴⁸ Įstatymas dėl Lietuvos Respublikos laikinojo pagrindinio įstatymo. *Valstybės žinios*, 1990, Nr. 9-224.

¹⁷⁴⁹ Sinkevičius, V. *Vosstanovlenije prava sobstvennosti na nacionalizirovannoe imuščestvo: opyt Litovskoj Respubliki. Pravovedenije*, 2005, Nr. 1, p. 43.

¹⁷⁵⁰ Konstitucinio Teismo 1994 m. gegužės 27 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 42-771.

¹⁷⁵¹ Svetikaitė, R. Nuosavybės teisių atkūrimas kaip konstitucinė garantija. Daktaro disertacija. 2008, p. 18.

¹⁷⁵² Pakalniškis, V., Žilyis, J. The problem of the Institute of Property and the restitution of property rights in constitutional jurisprudence of Lithuania. Some issues of genesis. Iš: *Ipašums, ta apgrūtina-jumi: problemas, risinājumi, iespejas: rakstu krājums*. 2006, p. 43–52.

¹⁷⁵³ Birštonas, R., Vaitkevičius, S. *Valstybinio turto valdymas ir privatizavimas Lietuvoje 1992–2012 metais*. 2015, p. 17.

¹⁷⁵⁴ Nuosavybės teisės turinys apibrėžiamas Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 4.37 straipsnyje, kuriame įtvirtinta,

veiksmų, pažeidžiančių savininko teises. Konstitucinis Teismas, aiškindamas Konstitucijos 23 straipsnio nuostatas, yra konstatavęs, kad nuosavybės teisė – viena pamatinių žmogaus teisių. Šiame straipsnyje įtvirtinti nuosavybės neliečiamumas ir apsauga, inter alia, reiškia, kad savininkas turi teisę su jam priklausančiu turtu atlikti bet kokius veiksmus, išskyrus uždraustusius įstatymu, naudoti savo turtą ir lemti jo likimą bet koku būdu, kuriuo nepažeidžiamos kitų asmenų teisės ir laisvės¹⁷⁵⁵. Pagal Konstituciją kiti asmenys turi nepažeisti savininko nuosavybės teisių, o valstybė turi pareigą ginti ir saugoti nuosavybę nuo neteisėto kėsینimosi į ją, kitų pažeidimų; nuosavybės subjektui, savininkui, yra konstituciškai garantuojama teisė reikalauti, kad kiti asmenys nepažeistų jo nuosavybės teisių ir kad valstybė užtikrintų jo nuosavybės teisių gynimą¹⁷⁵⁶. Kartu oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje pabrėžiama, kad teisės normomis reguliuojamų nuosavybės santykių subjektai paprastai turi ne tik tam tikras teises, bet ir atitinkamas pareigas. Toks teisių ir pareigų derinimas pasireiškia įstatymais ne tik įtvirtinant savininko teises, bet ir nustatant atitinkamus draudimus tiek kitiems asmenims, tiek jam pačiam, o nuosavybės teises reguliuojantys įstatymai dažnai yra pažeidžiami ne tik kėsinant į savininko teises, bet ir pačiam savininkui nesilaikant įstatymų apibrėžtų turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo ribų¹⁷⁵⁷.

Pagal Konstituciją, nuosavybės teisė nėra absoliuti, ji gali būti įstatymu ribojama, inter alia, dėl nuosavybės objekto pobūdžio, visuomenei būtino ir konstituciškai pagrįsto poreikio. Ribojant nuosavybės teisę, visais atvejais turi būti laikomasi šių sąlygų: ji gali būti ribojama tik remiantis įstatymu; apribojimai turi būti būtini demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti kitų asmenų teises ir laisves, Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, visuomenei būtinus konstituciškai svarbius tikslus; turi būti paisoma proporcingumo principo, pagal kurį įstatymuose numatytos priemonės turi atitikti siekiamus visuomenei būtinus ir konstituciškai pagrįstus tikslus¹⁷⁵⁸. Pabrėžtina, kad pagal Konstituciją jokių nuosavybės teisės apribojimų negalima paneigti nuosavybės teisės esmės. Konstitucinis Teismas yra išaiškinęs, kad jeigu nuosavybės teisė apribojama taip, kad ją įgyvendinti pasidaro neįmanoma, jeigu ji suvaržoma peržengiant protingai suvokiamas ribas arba neužtikrinamas jos teisinis gynimas, yra pagrindas teigti, kad pažeidžiama nuosavybės teisės esmė, o tai tolygu šios teisės neigimui¹⁷⁵⁹.

Viešojo intereso (konstituciškai svarbaus tikslo) buvimas gali būti pagrindas apriboti asmens teisę į nuosavybę tik tuo atveju, kai jos neapribojus dėl turto pobūdžio ir (arba) kitų svarbių priežasčių nebūtų įmanoma apsaugoti Konstitucijoje įtvirtintų verty-

---

kad nuosavybės teisė – tai teisė savo nuožiūra, nepažeidžiant įstatymų ir kitų asmenų teisių bei interesų, valdyti, naudoti nuosavybės teisės objektą ir juo disponuoti. Vis dėlto nuosavybės turinio ribas nustatyti taikant šią triadą šiuolaikinėje visuomenėje nėra priimtina, nes taip būtų pažeistas asmens autonomiškumo principas, kuris leidžia kiekvienam spręsti, kaip tvarkyti savo nuosavybę. Plačiau: Baranuskas, E., Laurinavičius, K., *et al. Daiktinė teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidykla, 2010, p. 58–63.

¹⁷⁵⁵ Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 30-1050; 2016 m. birželio 7 d. nutarimas. TAR, 2016-06-07, Nr. 15411.

¹⁷⁵⁶ Konstitucinio Teismo 2005 m. liepos 8 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 87-3274; 2020 m. liepos 8 d. nutarimas. TAR, 2020-07-09, Nr. 15246.

¹⁷⁵⁷ Konstitucinio Teismo 1997 m. balandžio 8 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1997, Nr. 31-770; 2019 m. lapkričio 25 d. nutarimas. TAR, 2019-11-25, Nr. 18747.

¹⁷⁵⁸ Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 93-4000; 2016 m. birželio 7 d. nutarimas. TAR, 2016-06-07, Nr. 15411.

¹⁷⁵⁹ Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d. *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 63-2235, 2020 m. liepos 8 d. nutarimai. TAR, 2020-07-09, Nr. 15246.

bių, būtų pakenkta viešajam interesui¹⁷⁶⁰. Taip pat pabrėžtina, kad konstitucinis socialinės darnos imperatyvas, konstituciniai teisingumo, protingumo, proporcingumo principai, kitos Konstitucijos nuostatos suponuoja tai, kad Konstitucijoje įtvirtinti nuosavybės ne- liečiamumas ir subjektinių nuosavybės teisių apsauga negali būti interpretuojami kaip pagrindas savininko teises ir interesus priešpriešinti viešajam interesui. Įstatymų leidėjas, reguliuodamas nuosavybės teisių apsaugą, turi užtikrinti Konstitucijos ginamų ir saugomų vertybių pusiausvyrą¹⁷⁶¹.

Privačios nuosavybės teisės įgyvendinimas taip pat užtikrinamas Konstitucijos 46 straipsnio 1 dalyje įtvirtintus asmens ūkinės veiklos laisvę ir iniciatyvą. Pagal Konstitucijos 28 straipsnį, įgyvendindamas savo teises ir naudodamasis laisvėmis žmogus privalo laikyti Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir įstatymų, nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių.

Asmens ūkinės veiklos laisvė sudaro sąlygas įgyvendinti įvairius turtinius asmens siekius. Pagal Konstituciją, asmens ūkinės veiklos laisvė ir iniciatyva grindžiamas tautos ūkis, todėl negali būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kuriuo ūkinės veiklos laisvei įgyvendinti būtų sudarytos netinkamos sąlygos¹⁷⁶².

Asmens ūkinės veiklos laisvės ir iniciatyvos sąvoka yra plati. Ji apima teisę laisvai pasirinkti verslą, laisvai sudarinėti sutartis, rinktis užsiėmimą ir gyvenamąją vietą, taip pat sąžiningos konkurencijos laisvę, ūkinės veiklos subjektų lygiateisiškumą ir kt. Asmens ūkinės veiklos laisvė ir iniciatyva reiškia ir galimybes nekludomai pertvarkyti savo ūkio subjektus, keisti jų veiklos pobūdį, steigti naujus ūkio subjektus ar likviduoti esančius. Ši laisvė neatsiejama nuo asmens, norinčio užsiimti ūkine veikla, arba, priešingai, ja nebe- užsiimti, galimybės be dirbtinių kliūčių patekti į rinką ir atitinkamai iš jos pasitraukti¹⁷⁶³. Ūkinės veiklos laisvė yra įtvirtinta daugelio Europos demokratiškos valstybių konstitucijose ir, kaip minėta, glaudžiai siejasi su viena iš klasikinių, visuotinai pripažįstamų asmens teisių – į privačią nuosavybę¹⁷⁶⁴. Asmens ūkinės veiklos laisvė ir iniciatyva – tai teisiųjų galimybių visuma, sudaranti prielaidas asmeniui savarankiškai priimti jo ūkinei veiklai reikalingus sprendimus¹⁷⁶⁵. Ši asmens laisvė gali būti siejama ir su tam tikru valstybės veikimu ekonomikos srityje, kai valstybės institucijoms tam tikru būdu reguliuojant ūkinės veiklos procesus užtikrinama minėtoji asmens laisvė.

Ūkinės veiklos laisvė, kaip ir nuosavybės teisė, nėra absoliuti, asmuo ją naudojami laikydamasis tam tikrų privalomų reikalavimų ir apribojimų; nustatomais apribojimais neleistina paneigti tokių esminių ūkinės veiklos laisvės nuostatų kaip ūkinės veiklos subjektų lygiateisiškumas, sąžininga konkurencija. Pagal Konstituciją, valstybė negali neribotai kištis į asmens ūkinę veiklą. Reguluodama ūkinę veiklą, ji turi laikytis asmens ir visuomenės interesų derinimo principo, užtikrinti ir privataus asmens (ūkinės veiklos subjekto), ir visuomenės interesus, siekti ne atskirų asmenų, bet bendros tautos gerovės, kuri neturi būti priešpriešinama paties ūkio subjekto, kurio veikla yra reguliuojama, taip pat asmenų, įsteigusių, valdančių ūkio subjektą arba kitaip su juo susijusių, gerovei, jų teisėms ir teisėtiems interesams. Ūkinės veiklos, kaip tautos gerovės pagrindo, negalima

¹⁷⁶⁰ Konstitucinio Teismo 2002 m. kovo 14 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 28-1003; 2016 m. birželio 7 d. nutarimas. TAR, 2016-06-07, Nr. 15411; 2016 m. spalio 5 d. nutarimas. TAR, 2016-10-05, Nr. 24589.

¹⁷⁶¹ Konstitucinio Teismo 2020 m. liepos 8 d. nutarimas. TAR, 2020-07-09, Nr. 15246.

¹⁷⁶² Konstitucinio Teismo 1995 m. balandžio 20 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 52-1284.

¹⁷⁶³ Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 63-2235.

¹⁷⁶⁴ Birmontienė, T. Ūkinės veiklos laisvės konstitucinė doktrina. Iš: *Konstituciniai ekonominės laisvės pagrindai ir kitos konstitucinės jurisprudencijos problemos*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo leidykla, 2010, p. 12.

¹⁷⁶⁵ Konstitucinio Teismo 1996 m. balandžio 18 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 36-915.

grįsti (ar jį pateisinti) tokiu jos reguliavimu, kuriuo tam tikro ūkio subjekto teisės ir teisėti interesai būtų ribojami daugiau, nei būtina viešajam interesui užtikrinti, o ūkio subjektams būtų sudarytos nepalankios ar nevienodos ūkininkavimo sąlygos, būtų varžoma jų iniciatyva, nesudaroma galimybių ją įgyvendinti¹⁷⁶⁶.

Be minėtojo principo, Konstitucijos 46 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta nuostata, kad valstybė remia visuomenei naudingas ūkines pastangas ir iniciatyvą. Šio principo įgyvendinimas lemia, kad valstybės ir savivaldybių pareigūnai bei institucijos privalo savo sprendimais ar veiksmais nekliudyti reikštis ir plėtotis asmenų iniciatyvai, nežlugdyti jų pastangų ir neužkirsti joms kelio, jeigu jos nėra žalingos visuomenei, net jeigu jų nauda nėra akivaizdi. Bet kokius valstybės ir savivaldybių pareigūnų bei institucijų sprendimus ar veiksmus, kuriais uždraudžiama (ar nesuteikiamas leidimas) reikštis, plėtotis asmenų iniciatyvai ar užkertamas kelias tam tikroms ūkinėms pastangoms, turi lemti vertinimas, kad atitinkamos iniciatyvos ar ūkinės pastangos yra žalingos visuomenei¹⁷⁶⁷. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad minėtoji nuostata reiškia Konstitucijoje įtvirtintą galimybę valdžios institucijoms vertinti ūkinės veiklos sritis pagal jų naudą visuomenei, kad tik tokiu vertinimu kaip pagrindu įmanoma remti konkrečias ūkinės veiklos sritis ar konkrečias ūkines pastangas, taip pat kad toks ūkinės veiklos vertinimas sudaro reikiamas prielaidas valstybei ūkinę veiklą reguliuoti taip, kad ji tarnautų bendrai tautos gerovei¹⁷⁶⁸.

Užtikrindama aptariamojo principo įgyvendinimą, valstybė gali rinktis skirtingas visuomenei naudingų ūkinių pastangų ir iniciatyvos rėmimo formas. Vienu atveju įstatymuose gali būti numatytos lengvatinės apmokestinimo sąlygos ūkio subjektams, užsiimantiems veikla, kurią valstybė ar savivaldybės vertina kaip naudingą visuomenei. Taip pat ūkio subjektams gali būti teikiama valstybės parama, pavyzdžiui, paskola, kurios teikimo paskirtis – tenkinti viešąjį interesą.

Valstybės paramą ūkio subjektams lemia daugelis veiksnių, tarp jų valstybės ekonominė padėtis, valstybės ūkio raidos prioritetai, būtinybė remti tam tikrus socialinius visuomenei naudingus projektus, siekiant bendros tautos gerovės. Pagal Konstituciją, ūkio subjektams teikiama valstybės paskola turi būti grindžiama įstatymu. Įstatymuose turi būti nurodyta valstybės institucija, turinti teisę priimti sprendimus dėl paskolos teikimo, taip pat tokios paramos teikimo pagrindai. Įstatymų leidėjas, reguliuodamas visuomenei naudingų ūkinių pastangų ir iniciatyvos rėmimą, taip pat ir valstybės paskolos teikimą, yra saistomas iš Konstitucijos kylančių reikalavimų – atsakingo valdymo, skaidrumo, teisėtumo, lygiateisiškumo, sąžiningos konkurencijos principų (plačiau apie valstybės paskolą žr. XXVIII skyriuje).

Minėta, kad reguliuojant paramos teikimą ūkio subjektams negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo ūkio subjektams būtų suteikiama privilegijų ar varžoma iniciatyva¹⁷⁶⁹. Pagal Konstituciją, negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kad valstybei nuosavybės teise priklausantis turtas būtų valdomas, naudojamas, juo būtų disponuojama taip, kad būtų tenkinami tik vienos socialinės grupės ar atskirų asmenų interesai arba po-

¹⁷⁶⁶ Konstitucinio Teismo 2015 m. sausio 15 d. nutarimas. TAR, 2015-01-16, Nr. 683.

¹⁷⁶⁷ Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 63-2235.

¹⁷⁶⁸ Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1997, Nr. 15-314; 2005 m. gegužės 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 63-2235; 2008 m. birželio 30 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 75-2965; 2011 m. sausio 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 3-93.

¹⁷⁶⁹ Konstitucinio Teismo 2008 m. birželio 30 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 75-965.

reikiai ir šis turtas netarnautų viešajam interesui, visuomenės poreikiui, tautos gerovei¹⁷⁷⁰.

Taigi principas, kad valstybė remia visuomenei naudingas ūkines pastangas ir iniciatyvą, lemia Konstitucijoje įtvirtintą valdžios institucijų galimybę vertinti ūkinės veiklos sritis pagal jų naudą visuomenei. Įvertinus ūkinės veiklos sritis lengviau įgyvendinti Konstitucijoje įtvirtintą valstybės teisę remti konkrečias ūkinės veiklos sritis ar ūkines pastangas. Ūkinės veiklos vertinimas sudaro reikiamas prielaidas Konstitucijos 46 straipsnio 3 dalies nuostatai įgyvendinti. Konstitucinis Teismas išaiškino, kad vienas iš svarbiausių šios nuostatos akcentų – galimas diferencijuotas ūkinės veiklos teisinis reguliavimas, kurio pagrindinis kriterijus yra bendra tautos gerovė¹⁷⁷¹.

2. Valstybinis ūkinės veiklos reguliavimas

Konstitucijos 46 straipsnio 3 dalyje yra įtvirtinta: „Valstybė reguliuoja ūkinę veiklą taip, kad ji tarnautų bendrai tautos gerovei.“ Šia nuostata įstatymų leidėjas įpareigojamas atsižvelgiant į ūkinės veiklos specifiką tam tikrose ūkio srityse reguliuoti ūkinę veiklą taip, kad ji tarnautų bendrai tautos gerovei. Šis principas įtvirtina ne tik valstybės teisę, bet ir jos priedermę teisės aktais atitinkamai reguliuoti ūkinę veiklą. Valstybės parama visuomenei naudingoms pastangoms ir iniciatyvai turi būti reguliuojama taip, kad atitiktų Konstitucijos 46 straipsnio 3 dalyje įtvirtintą tautos gerovės imperatyvą, inter alia neprieštarautų viešajam interesui. Pagal Konstituciją, inter alia jos 46 straipsnio 2, 3 dalis, valstybė, reguliuodama ūkinę veiklą, turi atsižvelgti į viešojo intereso dinamiškumą ir kintamumą, taigi ir atitinkamai koreguoti ūkinės veiklos reguliavimą¹⁷⁷².

Konstitucinis Teismas 2006 m. gegužės 31 d., 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimuose, 2007 m. lapkričio 13 d. sprendime konstatavo, kad pagal Konstituciją Seimas, kaip įstatymų leidžiamosios valdžios institucija, ir Vyriausybė, kaip vykdomosios valdžios institucija, turi labai plačią diskreciją formuoti ir vykdyti valstybės ekonominę politiką (kiekvienas pagal savo kompetenciją) ir teisės aktais atitinkamai reguliuoti ūkinę veiklą, žinoma, niekaip nepažeisdami Konstitucijos ir įstatymų, inter alia, neviršydami juose nustatytų šių valstybės valdžios institucijų įgaliojimų, paisydami iš Konstitucijos kylančių tinkamo teisinio proceso reikalavimų, Konstitucijoje įtvirtintų teisinės valstybės, valdžių padalijimo, atsakingo valdymo, teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio aiškumo, tikrumo, saugumo principų¹⁷⁷³.

Liberaliųjų doktrinų požiūriu valstybės institucijų priimamų sprendimų sritis ekonomikos klausimais turėtų būti minimali. Šiuolaikinių demokratinių valstybių teisė ir praktika iš esmės remiasi tuo, kad valstybė negali savavališkai (pvz., pažeisdama lygybės principą) ir neribotai varžyti ūkinės veiklos laisvės. Pagal Konstitucijos 46 straipsnį, valstybė turi reguliuoti ūkinę veiklą taip, kad ji tarnautų bendrai tautos gerovei, ir ginti vartotojo interesus. Šiose Konstitucijos nuostatose yra įtvirtintas principas, nustatantis ūkinės veiklos reguliavimo tikslus ir ribas¹⁷⁷⁴.

¹⁷⁷⁰ Konstitucinio Teismo 2003 m. rugsėjo 30 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 93-4223; 2005 m. liepos 8 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 87-3274; 2007 m. liepos 5 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 76-3018; 2008 m. kovo 20 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 340-1224.

¹⁷⁷¹ Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1997, Nr. 15-314.

¹⁷⁷² Konstitucinio Teismo 2018 m. balandžio 12 d. nutarimas. TAR, 2018-04-12, Nr. 5957.

¹⁷⁷³ Konstitucinio Teismo 2015 m. gegužės 14 d. nutarimas. TAR, 2015-05-15, Nr. 7361.

¹⁷⁷⁴ Konstitucinio Teismo 2002 m. kovo 14 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 28-1003.

Analizuojant šį konstitucinį principą, pirmiausia aptariama valstybės vykdomos ūkinės veiklos reguliavimo reikšmė, o vėliau aiškinamas bendros tautos gerovės sąvokos turinys.

Ūkinės veiklos reguliavimas susijęs su ūkinės veiklos sąlygų nustatymu, tam tikrų procedūrų reglamentavimu, ūkinės veiklos kontrole, taip pat ir su tam tikrais šios veiklos ribojimais ar draudimais. Pagal Konstituciją, riboti asmens teises ir laisves, taip pat ir ūkinės veiklos laisvę, galima tik laikantis šių sąlygų: tai daroma vadovaujantis įstatymu, tie ribojimai yra būtini demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti kitų asmenų teises, laisves, Konstitucijoje įtvirtintas vertybes ir konstituciškai svarbius tikslus, ribojimais nepaneigiama nei teisių ir laisvių prigimtis, nei esmė, laikomasi konstitucinio proporcingumo principo. Proporcingumo principas yra konstitucinio teisinės valstybės principo elementas, reiškiantis, inter alia reikalavimą asmens teisių ir laisvių įstatymu neriboti labiau negu reikia teisėtiems ir visuomenei svarbiems tikslams pasiekti, jis kartu suponuoja reikalavimą įstatymų leidėjui nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris sudarytų prielaidas kiek įmanoma įvertinti individualią kiekvieno asmens situaciją ir, atsižvelgus į visas svarbias aplinkybes, atitinkamai individualizuoti konkrečias tam asmeniui taikytinas ribojančias jo teises priemones. Nuo to neatsiejami konstitucinio teisinės valstybės principo elementai yra teisėtų lūkesčių apsauga, teisinis tikrumas ir teisinis saugumas, kas, be kita ko, reiškia, kad neužtikrinus asmens teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio tikrumo ir teisinio saugumo, nebūtų užtikrintas asmens pasitikėjimas valstybe ir teise. Asmenys turi teisę pagrįstai tikėtis, kad jų pagal galiojančius įstatymus ar kitus teisės aktus, neprieštaraujančius Konstitucijai, įgytos teisės bus išlaikytos nustatytą laiką ir galės būti realiai įgyvendinamos¹⁷⁷⁵.

Konstitucijos 46 straipsnio 3 dalyje įtvirtintas imperatyvas ūkinę veiklą reguliuoti taip, kad ji tarnautų bendrai tautos gerovei, taikytinas ne tik privačia nuosavybe grindžiamai ūkinei veiklai, bet ir tokiai, kuri grindžiama valstybine nuosavybe, taip pat ūkinei veiklai, kurią vykdant naudojami visos visuomenės ištekliai, reguliuoti.

Konstitucinis Teismas 1996 m. sausio 24 d. nutarime pabrėžė: pagal Konstituciją valstybė, reguliuodama ūkinę veiklą, turi užtikrinti valstybės turto tvarkymą nepažeidžiant Konstitucijos 46 straipsnio 3 dalyje įtvirtinto reikalavimo ūkinę veiklą reguliuoti taip, kad ji tarnautų bendrai tautos gerovei¹⁷⁷⁶.

Konstitucijos 46 straipsnio 3 dalies formuluotė „valstybė reguliuoja ūkinę veiklą“ reiškia ne valstybės teisę savo nuožiūra administruoti visą ar tam tikrą ūkinę veiklą, o jos teisę nustatyti ūkinės veiklos teisinį reguliavimą, t. y. ūkinės veiklos ribojimų (draudimų), sąlygų nustatymą, procedūrų reglamentavimą teisės aktuose, taip pat tokią ūkinės veiklos kontrolę, kuri grindžiama teisės aktuose nustatytais ūkinės veiklos ribojimais (draudimais), sąlygomis, procedūromis¹⁷⁷⁷. Valstybė, reguliuodama ūkinę veiklą taip, kad ji tarnautų bendrai tautos gerovei, gali nustatyti diferencijuotą teisinį reguliavimą, kurį lemia ūkinės veiklos specifika. Atsižvelgdama į ūkinės veiklos specifiką, valstybė gali naudoti įvairias teisinio reguliavimo priemones¹⁷⁷⁸.

Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Vyriausybei atliekant Konstitucijos jai pri-

¹⁷⁷⁵ Konstitucinio Teismo 2018 m. gruodžio 21 d. nutarimas. TAR, 2018-12-21, Nr. 21226.

¹⁷⁷⁶ Kūris, E. Ūkinės veiklos laisvė, sąžininga konkurencija ir bendra tautos gerovė (Konstitucijos 46 str. jurisprudencinis komentaras). *Jurisprudencija*, 2005, 64(56), p. 56–73.

¹⁷⁷⁷ Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 85-2548.

¹⁷⁷⁸ Konstitucinio Teismo 2009 m. kovo 2 d. *Valstybės žinios*, 2009, Nr. 25-988; 2018 m. gruodžio 21 d. nutarimas. TAR, 2018-12-21, Nr. 21226.

skirtas funkcijas, jos įgaliojimai gali priklausyti nuo šalies ekonominės ir socialinės būklės, sprendžiamų problemų ir daugelio kitų aplinkybių, kurioms pasikeitus gali keistis ir Vyriausybės įgaliojimų turinys bei apimtis; Konstitucijoje yra įtvirtinti tik svarbiausi Vyriausybės įgaliojimai¹⁷⁷⁹. Visa tai, ką Vyriausybė daro įgyvendindama Konstitucijoje ir įstatymuose jai nustatytą kompetenciją, yra valstybės valdymo reikalų sprendimas¹⁷⁸⁰. Pagal Konstituciją, Vyriausybė, kaip vykdomosios valdžios institucija, turi plačią diskreciją formuoti ir vykdyti valstybės ekonominę politiką ir atitinkamai reguliuoti ūkinę veiklą¹⁷⁸¹.

Valstybė turi konstitucinę pareigą ūkinę veiklą reguliuoti taip, kad, nepaneigiant tautos ūkio pagrindų – privačios nuosavybės teisės, asmens ūkinės veiklos laisvės ir iniciatyvos, būtų užtikrintas ir Konstitucijoje įtvirtintas viešasis interesas¹⁷⁸². Kaip tik siekdam užtikrinti šį viešąjį interesą, valstybė reguliuodama ūkinę veiklą gali nustatyti specifines ūkinės veiklos sąlygas, procedūras, kontrolės priemones, taip pat tam tikrus ūkinės veiklos ribojimus ar draudimus¹⁷⁸³.

Pagal Konstituciją, valstybė reguliuodama ūkinę veiklą privalo paisyti konstitucinio ūkio subjektų lygiateisiškumo reikalavimo, tiesiogiai susijusio su Konstitucijos 29 straipsnyje įtvirtintu visų asmenų lygiateisiškumo principu, nes priešingu atveju ūkinės veiklos teisinio reguliavimo nebūtų galima laikyti tarnaujančiu bendrai tautos gerovei¹⁷⁸⁴.

Minėta, kad ūkinės veiklos teisinis reguliavimas nėra savitiksliis dalykas. Jis yra socialinės inžinerijos priemonė, būdas per teisę siekti tautos gerovės, t. y. ūkinės veiklos teisinio reguliavimo kryptis¹⁷⁸⁵. Konstitucijos 46 straipsnio 3 dalyje yra aiškiai nurodyta ūkinės veiklos teisinio reguliavimo kryptis: ūkinė veikla turi tarnauti bendrai tautos gerovei. Aiškindamas konstitucinę valstybės priedermę siekti bendros tautos gerovės, Konstitucinis Teismas konstatavo, kad bendra tautos gerovė yra gana bendras ir platus kriterijus, kurį taikant gali būti remiamasi ir bendrosios gerovės samprata, ir tikslingumo argumentais¹⁷⁸⁶. Sąvokos „bendra tautos gerovė“ turinys kiekvienu konkrečiu atveju atskleidžiamas atsižvelgiant į ekonominius, socialinius ir kitus svarbius veiksnius¹⁷⁸⁷. Vykdydamas konstitucinę valstybės priedermę siekti bendros tautos gerovės Seimas, kaip įstatymų leidžiamosios valdžios institucija, pagal Konstituciją turi labai plačią diskreciją formuoti valstybės ekonominę politiką ir teisės aktais atitinkamai reguliuoti ūkinę veiklą, žinoma, jokia būdu nepažeisdamas Konstitucijos ir įstatymų, inter alia paisydamas Konstitucijoje įtvirtintų teisinės valstybės, atsakingo valdymo, teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio tikrumo principų¹⁷⁸⁸.

Asmens ūkinės veiklos laisvė gali būti ribojama, kai būtina ginti vartotojų intere-

¹⁷⁷⁹ Konstitucinio Teismo 1999 m. lapkričio 23 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 101-2916.

¹⁷⁸⁰ Konstitucinio Teismo 2001 m. lapkričio 29 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 102-3636.

¹⁷⁸¹ Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 23 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 58-2246; 2015 m. balandžio 3 d. nutarimas. TAR, 2015-04-03, Nr. 5147.

¹⁷⁸² Žr., pvz., Konstitucijos 54 straipsnį.

¹⁷⁸³ Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 63-2235.

¹⁷⁸⁴ *Ibidem*; Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 31 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 622283; 2009 m. kovo 2 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2009, Nr. 25-988; 2013 m. gegužės 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 55-2760; 2015 m. sausio 15 d. nutarimas. TAR, 2015-01-16, Nr. 683; 2015 m. kovo 5 d. nutarimas. TAR, 2015-03-05, Nr. 3412.

¹⁷⁸⁵ Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 63-2235.

¹⁷⁸⁶ Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1997, Nr. 15-314; 2005 m. gegužės 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 63-2235; 2011 m. birželio 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 76-3672.

¹⁷⁸⁷ Konstitucinio Teismo 2015 m. gruodžio 16 d. nutarimas. TAR, 2015-12-16, Nr. 19859.

¹⁷⁸⁸ Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 31 d. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 62-2283, 2021 m. rugsėjo 28 d. nutarimas. TAR, 2021-09-28, Nr. 20273.

sus, saugoti sąžiningą konkurenciją, kitas Konstitucijoje įtvirtintas vertybes. Konstitucinis asmens ūkinės veiklos laisvės ir iniciatyvos principas lemia tai, kad ūkinės veiklos reguliavimui būdingas bendrojo leidimo metodas: leidžiama viskas, kas nėra draudžiama. Taigi draudimai yra vienas iš ūkinės veiklos reguliavimo būdų. Šie ribojimai ir draudimai turi būti įtvirtinti įstatyme, pagrįsti, adekvatūs siekiamam tikslui, nediskriminaciniai, aiškiai suformuluoti¹⁷⁸⁹. Jie taip pat turi būti būtini demokratinėje visuomenėje siekiant visuomenei svarbaus tikslo, jais neturi būti paneigiama asmens teisių ir laisvių prigimtis bei esmė, turi būti laikomasi konstitucinio proporcingumo principo¹⁷⁹⁰. Pavyzdžiui, žmogaus ir visuomenės sveikata yra viena iš svarbiausių visuomenės vertybių, o žmonių sveikatos apsauga yra konstituciškai svarbus tikslas bei viešasis interesas. Rūpinimasis žmonių sveikata yra valstybės funkcija, todėl toks ūkinės veiklos ribojimas, kuriuo siekiama apsaugoti žmonių sveikatą, vertintinas kaip skirtas bendrai tautos gerovei užtikrinti ir, jeigu paisoma iš Konstitucijos kylančių reikalavimų, savaime nėra laikytinas pažeidžiančiu Konstituciją¹⁷⁹¹.

Konstitucijos 46 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta valstybės pareiga reguliuoti ūkinę veiklą taip, kad ji tarnautų bendrai tautos gerovei, suponuoją reikalavimą įstatymų leidėjui, reguliuojant šią veiklą, derinti įvairias konstitucines vertybes, *inter alia* saugomas pagal Konstitucijos 46, 53, 54 straipsnius: asmens ūkinės veiklos laisvę ir iniciatyvą, sąžiningos konkurencijos laisvę, žmonių sveikatos ir aplinkos apsaugą; racionaliai naudoti gamtos išteklius, atlyginti gamtai ir aplinkai padarytą žalą¹⁷⁹². Konstitucijos 46 straipsnio nuostatų turinys aiškintinas atsižvelgiant ir į 94 Konstitucijos straipsnio nuostatas, įtvirtinančias Vyriausybės, kaip valstybės valdžios institucijos, įgaliojimus¹⁷⁹³. Pagal Konstitucijos 94 straipsnio 1 punktą, Vyriausybė tvarko krašto reikalus ir užtikrina valstybės saugumą. Pavyzdžiui, Konstitucinis teismas savo 2021 m. kovo 4 d. nutarime išaiškino, kad įstatymų leidėjas, reguliuodamas ūkinę veiklą taip, kad ji tarnautų bendrai tautos gerovei, *inter alia* konstituciškai svarbiam tikslui užtikrinti valstybės ir visuomenės saugumą, turi nustatyti specialų teisinį reguliavimą valstybės ir visuomenės saugumui svarbiems ūkio sektoriams (ūkinės veiklos subjektams ar objektams), *inter alia* specialius reikalavimus (sąlygas) ūkinei veiklai siekiant išvengti grėsmės valstybės ar visuomenės saugumui. Nustatant tokį teisinį reguliavimą gali būti numatyta asmenų, siekiančių vykdyti ūkinę veiklą valstybės ir visuomenės saugumui svarbiuose ūkio sektoriuose, patikra pagal rizikos valstybės ir visuomenės saugumui vertinimo kriterijus, *inter alia* tokius, kurie leistų iš anksto užkirsti kelią grėsmėms valstybės ar visuomenės saugumui tam tikrame ūkio sektoriuje, jiems gali būti keliami sąlyga, kad asmenys, siekiantys vykdyti ūkinę veiklą valstybės ir visuomenės saugumui svarbiuose ūkio sektoriuose, nebūtų patraukti baudžiamajon atsakomybėn, *inter alia* jiems nebūtų pareikšti įtarimai ar valstybinis kaltinimas dėl tam tikrų nusikaltimų¹⁷⁹⁴.

Be asmens individualiųjų interesų, yra ir visuomenės, kaip atskiro subjekto, taip pat ir valstybės, interesai. Kita vertus, pabrėžtina, kad šie kolektyviniai interesai randasi

¹⁷⁸⁹ Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 85-2548.

¹⁷⁹⁰ Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 63-2235.

¹⁷⁹¹ Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 29 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 117-4239.

¹⁷⁹² Konstitucinio Teismo 2014 m. gegužės 9 d. nutarimas. TAR, 2014-05-12, Nr. 5321; 2015 m. balandžio 3 d. nutarimas. TAR, 2015-04-03, Nr. 5147. 2015 m. kovo 5 d. nutarimas. TAR, 2015-03-05, Nr. 3412; 2018 m. gegužės 24 d. nutarimas. TAR, 2018-05-24, Nr. 8317.

¹⁷⁹³ Konstitucinio Teismo 2010 m. vasario 26 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 25-1179.

¹⁷⁹⁴ Konstitucinio Teismo 2021 m. kovo 4 d. nutarimas. TAR, 2021-03-04, Nr. 4528.

iš žmogaus individualiųjų interesų ir yra skirti jų apsaugai ir garantijoms¹⁷⁹⁵. Įstatymų leidėjas, kitos teisėkūros institucijos yra Konstitucijos įpareigoti ūkinės veiklos teisiniu reguliavimu užtikrinti palankią teisinę terpę tokios ūkinės veiklos, kuri tenkindama ūkio subjekto interesus tarnautų ir bendrai tautos gerovei.

Sąžininga konkurencija ir konstitucinis draudimas monopolizuoti gamybą ir rinką, Konstitucijos 46 straipsnio 4 dalyje įtvirtinti du konstituciniai principai: „Įstatymas draudžia monopolizuoti gamybą ir rinką, saugo sąžiningos konkurencijos laisvę.“ Draudimas monopolizuoti gamybą ir rinką dažniausiai susijęs su sąžiningos konkurencijos laisvės apsauga, bet sąžiningos konkurencijos laisvės apsaugos principas gali būti suprantamas ir kaip savarankiškas, susijęs ir su asmens laisvių apsauga, asmens ūkinės veiklos laisve arba vartotojų teisių apsauga¹⁷⁹⁶.

Konstitucinė sąžiningos konkurencijos apsaugos samprata įtvirtina tokį teisinį ūkinės veiklos reguliavimą, kai laisvai veikdami rinkoje ūkio subjektai varžosi vieni su kitais lygiais teisiniais pagrindais. Šie asmenys turi turėti galimybę savarankiškai priimti sprendimus ir nepriklausyti vieni nuo kitų. Ūkio subjektams neleidžiama draudžiamais būdais riboti kitų ūkio toje pačioje rinkoje veikiančių subjektų veiklos laisvės. Vyraujanti ūkio subjekto padėtis tam tikroje rinkoje gali susiklostyti savaime. Vis dėlto sąžiningos konkurencijos apsaugos principo laikymasis lemia, kad tokiam asmeniui nesudaroma prielaidų piktnaudžiauti tokia situacija, iškreipti konkurencijos santykius, neoficialiais susitarimais pasidalyti rinką teritoriniu ar kuriuo nors kitu pagrindu, neįleisti į ją kitų ūkio subjektų, bandyti neleistiniais būdais juos išstumti arba kitaip neteisėtai riboti jų galimybes laisvai konkuruoti. Konstitucijos užtikrinama sąžiningos konkurencijos apsauga lemia ir įstatymų ginamų ūkio subjektų sutarčių laisvę, galimybes nekliudomai pertvarkyti ūkio subjektus, keisti jų veiklos pobūdį, netrukdyti reaguoti į rinkos pokyčius, steigti naujus ūkio subjektus ar likviduoti senuosius. Ir Konstitucijos 46 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta asmens ūkinės veiklos laisvė, ir šio straipsnio 4 dalyje įtvirtinta sąžiningos konkurencijos laisvė yra neatsiejamos nuo konstitucinės kiekvieno žmogaus teisės laisvai rinktis darbą ir verslą, taigi ir nuo norinčio užsiimti (arba nebeužsiimti) ūkine veikla asmens galimybės be dirbtinių kliūčių patekti į rinką ir iš jos pasitraukti¹⁷⁹⁷.

Sąžiningos konkurencijos apsauga yra pagrindinis būdas užtikrinti asmens ir visuomenės interesų darną reguliuojant ūkinę veiklą, sukurti ūkio, kaip sistemos, savireguliaciją, skatinančią optimaliai paskirstyti ir veiksmingai panaudoti ekonominius išteklius, skatinti ekonomikos augimą ir vartotojų gerovę; nuostata, kad įstatymas saugo sąžiningos konkurencijos laisvę, reiškia įpareigojimą įstatymų leidėjui įstatymais nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad nebūtų monopolizuojama gamyba ir rinką, būtų užtikrinta sąžiningos konkurencijos laisvė ir numatytos priemonės bei būdai ją apsaugoti. Konstitucinė sąžiningos konkurencijos apsaugos garantija draudžia ūkinę veiklą reguliuojančioms valstybės valdžios ir savivaldybių institucijoms priimti sprendimus, kuriais yra ar gali būti iškreipiama sąžininga konkurencija, ir įpareigoja valstybės valdžios bei savivaldybių institucijas

¹⁷⁹⁵ Namavičius, Z., Stačiokas, S. Viešųjų ir privačiųjų interesų derinimas – darnios civilinės visuomenės ir teisinės valstybės principas. Iš: Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo septintoji konferencija, 2002 m. birželio 26–29 d. Prieiga per internetą: <<http://www.lrkt.lt/PKonferencijose/15.pdf>>.

¹⁷⁹⁶ Birmontienė, T. Ūkinės veiklos laisvės konstitucinė doktrina. Iš: *Konstituciniai ekonominės laisvės pagrindai ir kitos konstitucinės jurisprudencijos problemos*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo leidykla, 2010, p. 34.

¹⁷⁹⁷ Kūris, E. Ūkinės veiklos laisvė, sąžininga konkurencija ir bendra tautos gerovė (Konstitucijos 46 str. jurisprudencinis komentaras). *Jurisprudencija*, 2005, 64(56), p. 56–73.

teisinėmis priemonėmis užtikrinti sąžiningos konkurencijos laisvę¹⁷⁹⁸.

Saugoti sąžiningos konkurencijos laisvę yra valstybės konstitucinė priedermė¹⁷⁹⁹. Konstitucinis Teismas savo nutarime konstatavo, kad sąžiningos konkurencijos principo laikymasis sukuria ūkio, kaip sistemos, savireguliaciją, skatinančią optimaliai paskirstyti ir panaudoti ekonominius išteklius, skatinti ekonominį augimą ir vartotojų gerovę¹⁸⁰⁰. Kita vertus, asmens ūkinės veiklos laisvė savaime neužtikrina sąžiningos konkurencijos, todėl valstybė turi ją saugoti. Konstitucinėje doktrinoje teigiama, kad Konstitucijos IV skirsnyje įtvirtintų tautos ūkio organizavimo konstitucinių principų analizė atskleidžia, jog reguliuojant ūkinę veiklą pagrindinis būdas užtikrinti asmens ir visuomenės interesų derinimą yra būtent sąžiningos konkurencijos saugojimas. Tai yra pagrindinis būdas asmens ir visuomenės interesų darnai užtikrinti reguliuojant ūkinę veiklą, todėl įstatymų leidėjas įstatymais turi nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad būtų užtikrinta sąžiningos konkurencijos laisvė ir numatytos priemonės jai apsaugoti¹⁸⁰¹.

Konstitucinė sąžiningos konkurencijos apsaugos garantija įpareigoja valstybės valdžios ir savivaldybių institucijas teisinėmis priemonėmis užtikrinti sąžiningos konkurencijos laisvę. Tokios priemonės – tai ūkio subjektų susitarimų, kuriais siekiama riboti konkurenciją arba kurie riboja ar gali riboti konkurenciją, draudimas; piktnaudžiavimo dominuojančia padėtimi draudimas; rinkos koncentracijos kontrolė; atitinkami koncentracijos draudimai; nesąžiningos konkurencijos draudimas; įstatymuose nustatytų sąžiningos konkurencijos apsaugos taisyklių laikymosi kontrolė; atsakomybė už jų pažeidimus. Be to, konstitucinė sąžiningos konkurencijos apsaugos garantija reiškia draudimą ūkinę veiklą reguliuojančioms valstybės valdžios ir savivaldybių institucijoms priimti sprendimus, iškreipiančius ar galinčius iškreipti sąžiningą konkurenciją¹⁸⁰².

Konstitucija įpareigoja įstatymų leidėją įstatymuose nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuriuo būtų rūpinamasi, kad gamyba ir rinka nebūtų monopolizuotos. Galimybė konkuruoti sumažėja arba konkurencija iš atitinkamos rinkos apskritai pašalinama, kai joje įsigali monopolija. Valstybės priedermė – teisinėmis priemonėmis riboti monopolines tendencijas. Esant monopolijai, valstybė privalo įstatymais reguliuoti monopolinę ūkinę veiklą ir nustatyti juose atitinkamus reikalavimus monopolininkui. Tokio teisinio reguliavimo apimtis gali priklausyti nuo daugelio veiksnių: reguliuojamos ūkio srities, tam tikro laikotarpio ypatumų ir kt.

Konstitucijos 46 straipsnio 4 dalies nuostata „Įstatymas draudžia monopolizuoti gamybą ir rinką“ reiškia, kad negalima įvesti monopolio, t. y. negalima įstatymu suteikti ūkio subjektui išimtinių teisių veikti kokioje nors ūkio srityje, nes ši sritis būtų monopolizuota. Draudimas monopolizuoti gamybą ir rinką nereiškia, kad įstatyme draudžiama tam tikromis aplinkybėmis konstatuoti esant monopoliją konkrečioje ūkinės veiklos srityje ar kitaip fiksuoti ir atitinkamai reguliuoti faktinius monopolinius santykius. Toks konstatavimas sudaro teisinę prielaidą taikyti monopolininkui tam tikrus reikalavimus ginant

¹⁷⁹⁸ Konstitucinio Teismo 2008 m. kovo 5 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 28-1018; 2009 m. kovo 2 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2009, Nr. 25-988; 2009 m. balandžio 29 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2009, Nr. 49-1993; 2015 m. sausio 15 d. nutarimas. TAR, 2015-01-16, Nr. 68.

¹⁷⁹⁹ Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 10-349.

¹⁸⁰⁰ Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 85-2548.

¹⁸⁰¹ Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 17 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 27-1098. Konstitucinio Teismo 2021 m. gegužės 13 d. nutarimas.

¹⁸⁰² Konstitucinio Teismo 2004 m. sausio 26 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 15-465.

kitų ūkio subjektų bei vartotojų teises ir teisėtus interesus¹⁸⁰³.

Aiškindamas Konstitucijos 46 straipsnio 4 dalies nuostatas, Konstitucinis Teismas ne kartą konstatavo, kad negalima įstatymu suteikti ūkio subjektui išimtinių teisių veikti kurioje nors ūkio srityje, nes dėl to ši sritis būtų monopolizuota, bet draudimas monopolizuoti gamybą ir rinką nereiškia, jog draudžiama tam tikromis aplinkybėmis įstatyme konstatuoti esant monopoliją konkrečioje ūkinės veiklos srityje ar kitaip atskleisti ir atitinkamai reguliuoti faktinius monopolinius santykius, t. y. sudaryti teisinės prielaidas taikyti monopolininkui tam tikrus reikalavimus (apimančius, inter alia, diskriminacinių kainų nustatymo ribojimą, monopolinės rinkos prekių kainų dydžių ir tarifų valstybinį reglamentavimą, prekių kokybės reikalavimų monopoliniam ūkio subjektui nustatymą, taip pat valstybės institucijų atliekamą kontrolę siekiant išsiaiškinti, kaip ūkio subjektai laikosi nustatytų reikalavimų) ginant kitų ūkio subjektų bei vartotojų teises ir teisėtus interesus¹⁸⁰⁴.

Nors monopolija yra vienas iš iškreiptos arba nesąžiningos konkurencijos atvejų, ji gali susidaryti ir nepažeidžiant įstatymų, pavyzdžiui, monopolininkui gaminant unikalią produktą, kurio rinkoje be jo niekas daugiau nesūlo. Kita vertus, gali susiklostyti, kad valstybė pati suteikia tam tikram ūkio subjektui monopolines teises teikti tam tikrą paslaugą. Vis dėlto reikia pasakyti, kad daugelio valstybių įstatymai riboja monopolijų kūrimąsi ir siekia užtikrinti sąžiningą konkurenciją rinkoje.

Valstybės pareiga ginti vartotojų interesus apima būtinybę įstatymais ir kitais teisės aktais nustatyti įvairias vartotojų interesų gynimo priemones ir valstybės institucijų priedermę kontroliuoti, kaip ūkio subjektai laikosi įstatymais ir kitais teisės aktais nustatytų reikalavimų¹⁸⁰⁵. Analizuojamos Konstitucijos nuostatos negalima vertinti atsietai nuo kitų Konstitucijos normų, pavyzdžiui, asmenų lygybės principą įtvirtinančio 29 straipsnio. Šio straipsnio 1 dalyje yra įtvirtinta formali visų asmenų lygybė, o 2 dalyje – asmenų nediskriminavimo ir privilegijų neteikimo principas. Konstitucinis asmenų lygybės principas taikytinas ne tik fiziniams, bet ir juridiniams asmenims. Tam tikros ūkio subjektų grupės privilegijų nustatymas sietinas ir su kitų ūkio subjektų diskriminavimu, jų ūkinės veiklos laisvės ir iniciatyvos ribojimu.

3. Valstybės pareiga ginti vartotojo interesus

Konstitucijos 46 straipsnio 5 dalyje nustatyta, kad valstybė gina vartotojo interesus ir kad tai yra jos pareiga; ši nuostata rodo, kad teisės normomis turi būti nustatytos įvairios vartotojų interesų gynimo priemonės, kad valstybės institucijos turi kontroliuoti, kaip ūkio subjektai laikosi nustatytų reikalavimų ir kt.¹⁸⁰⁶

Tam tikrų ūkinės veiklos sričių santykių specifika, *inter alia*, gali lemti vartotojų teisių, interesų apsaugos ir gynimo santykių reguliavimo ypatumus tam tikrose ūkinės veiklos srityse; būtent ūkinės veiklos turinys, jos specifika ir ypatumai tam tikrose ūkio

¹⁸⁰³ Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 85-2548; 2000 m. spalio 18 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 88-2724; 2002 m. balandžio 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 39-1441; 2003 m. kovo 17 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 27-1098.

¹⁸⁰⁴ Konstitucinio Teismo 2010 m. rugsėjo 29 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 117-5967.

¹⁸⁰⁵ Konstitucinio Teismo 2008 m. kovo 5 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 28-1018; 2004 m. sausio 26 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 15-465.

¹⁸⁰⁶ Konstitucinio Teismo 2000 m. spalio 18 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 88-2724; 2015 m. spalio 29 d. nutarimas. TAR, 2015-10-29, Nr. 17072.

sirtyse gali lemti specialaus vartotojų teisių, interesų apsaugos ir gynimo teisinių santykių reguliavimo būtinybę bei poreikį; taigi vartotojų teisių, interesų apsaugos ir gynimo priemonės tam tikrose ūkinės veiklos srityse gali skirtis atsižvelgiant į konkrečios ūkinės veiklos santykių specifiką¹⁸⁰⁷. Įstatymų leidėjas, reguliuodamas tam tikros ūkio srities, kurioje įtvirtinama kurių nors ūkio subjektų specifinė teisinė padėtis, santykius ir nustatydamas kituose įstatymuose įvardytas šių santykių reguliavimo išimtis, privalo nustatyti ir papildomas teises priemones, kurios užtikrintų vartotojų teisių ir teisėtų interesų apsaugą¹⁸⁰⁸.

Šis principas lemia valstybės priedermę teisės normomis nustatyti įvairias vartotojų interesų gynimo priemones, o valstybės institucijos turi kontroliuoti, kaip ūkio subjektai tokių priemonių laikosi. Be to, jeigu tam tikrų ūkio santykių srityje gamyba ar rinka yra sutelktos, valstybės valdžios institucijos privalo nustatyti papildomą teisinį reguliavimą, kuris užtikrintų vartotojų interesų apsaugą¹⁸⁰⁹. Tam tikros ūkio srities, kurioje įtvirtinama kokių nors ūkio subjektų specifinė teisinė padėtis, santykius reguliuojantį įstatymų leidėją Konstitucija įpareigoja nustatyti ir vartotojų teisių bei teisėtų interesų apsaugą užtikrinančias papildomas teises priemones¹⁸¹⁰.

Nuostata „valstybė gina vartotojo interesus“ sietina ne tik su vartotojų interesų gynimu nuo galimo gamybos ar rinkos koncentravimosi, ypač nuo monopolinių tendencijų, kai monopolija atsiranda savaime. Jos turinys kur kas platesnis. Valstybė yra konstituciškai įpareigota teisinėmis priemonėmis užtikrinti, kad vartotojas nepatirtų didžiojo verslo diktato, neleidžiančio jam laisvai rinktis iš rinkoje konkuruojančių produktų, taip pat nustatyti standartus, kitus reikalavimus, kuriuos turi atitikti į rinką patenkantys produktai, ir prižiūrėti, kad ūkio subjektai nenukryptų nuo šių standartų bei kitų reikalavimų ir jų laikytųsi¹⁸¹¹.

Siekdamas užtikrinti veiksmingą vartotojų teisių ir interesų apsaugą bei gynimą, įstatymų leidėjas turi nustatyti vartotojų teisių, interesų apsaugos institucijų sistemą, t. y. įstatyme turi būti įvardytos valstybės institucijos, aiškiai apibrėžta jų kompetencija, sudarytos teisinės prielaidos joms užtikrinti realią vartotojų teisių ir interesų apsaugą ir gynimą atitinkamoje ūkinės veiklos srityje¹⁸¹².

Vartotojų teisių apsauga priskiriama prie moderniųjų teisių grupės ir yra tiesiogiai reglamentuojama tik kai kuriose Europos valstybių (pvz., Ispanijos Karalystės ir Portugalijos Respublikos) konstitucijose¹⁸¹³. Vartotojų teisių apsauga siejama su konstituciniu socialinės valstybės arba socialinio valstybingumo¹⁸¹⁴ principu. Galima teigti, kad socialinės valstybės paskirtis – apsaugoti vartotojus nuo išnaudojimo rinkos ekonomikos sąlygomis užtikrinant šios grupės specialų teisinį režimą. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje nėra tiesiogiai įvardytas socialinės valstybės principas, tačiau Konstitucinis Teismas šį principą

¹⁸⁰⁷ *Ibidem*.

¹⁸⁰⁸ Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 17 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 27-1098; 2015 m. spalio 29 d. nutarimas. TAR, 2015-10-29, Nr. 17072; 2016 m. birželio 7 d. nutarimas. TAR, 201606-07, Nr. 15411.

¹⁸⁰⁹ Konstitucinio Teismo 2009 m. balandžio 29 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2009, Nr. 49-1993.

¹⁸¹⁰ Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 17 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 27-098.

¹⁸¹¹ Kūris, E. Ūkinės veiklos laisvė, sąžininga konkurencija ir bendra tautos gerovė (Konstitucijos 46 str. jurisprudencinis komentaras). *Jurisprudencija*, 2005, 64(56), p. 56–73.

¹⁸¹² Konstitucinio Teismo 2009 m. kovo 2 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2009, Nr. 25-988.

¹⁸¹³ Birmontienė, T. Ūkinės veiklos laisvės konstitucinė doktrina. Iš: *Konstituciniai ekonominės laisvės pagrindai ir kitos konstitucinės jurisprudencijos problemos*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo leidykla, 2010, p. 14.

¹⁸¹⁴ Šileikis, E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 204.

apibrėžia per Konstitucijos normas, kurios įtvirtina žmogaus ekonomines, socialines ir kultūrinės, taip pat pilietines ir politines teises, visuomenės ir valstybės santykius, socialinės paramos ir socialinės apsaugos pagrindus, tautos ūkio organizavimo ir reguliavimo principus, valstybės institucijų organizavimo ir veiklos pagrindus ir kt.¹⁸¹⁵. Socialinės apsaugos priemonės išreiškia visuomenės solidarumo idėją, padeda asmeniui išvengti galimų socialinių rizikų. Taigi socialinės valstybės principas laikomas konstitucine vertybe¹⁸¹⁶.

Konstitucinė valstybės pareiga ginti vartotojų interesus turi būti įgyvendinta pirmiausia įstatymų leidėjui nustatant bendrąsias ir, atsižvelgiant į konkrečią reguliuojamos ūkinės veikos specifiką, specialiąsias vartotojų teisių, interesų apsaugos ir gynimo priemones. Kai kurioms ūkinės veiklos sritims būdinga tam tikra santykių specifika, kuri gali numatyti vartotojų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo santykių reguliavimo ypatumus tam tikrose ūkinės veiklos srityse. Kaip tik ūkinės veiklos turinys, jos specifika ir ypatumai tam tikrose ūkio srityse gali lemti specialaus vartotojų teisių, interesų apsaugos ir gynimo teisinių santykių reguliavimo būtinybę bei poreikį tam tikroje ūkinės veiklos srityje. Vartotojų teisių, interesų apsaugos ir gynimo priemonės tam tikrose ūkinės veiklos srityse gali skirtis atsižvelgiant į tam tikros ūkinės veiklos santykių specifiką. Ūkinės veiklos specifika, įvairumas, dinamiškumas lemia tai, kad konkrečių santykių tam tikroje srityje reguliavimas nebūtinai turi būti visą laiką vienodas, t. y. jis gali kisti. Atitinkamai gali kisti ir vartotojų teisių, interesų apsaugos ir gynimo santykių reguliavimas, o tam tikrais atvejais jis turi būti keičiamas įstatymo leidėjui reaguojant į ekonominius ar socialinius visuomenės gyvenimo pokyčius.

Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Konstitucijos 46 straipsnio 5 dalyje įtvirtinta nuostata, jog valstybė gina vartotojo interesus, numato, kad teisės normomis turi būti nustatytos įvairios vartotojų interesų gynimo priemonės, o valstybės institucijos turi kontroliuoti, kaip ūkio subjektai jų laikosi¹⁸¹⁷. Vadinasi, konstitucinė priedermė ginti vartotojų teises ir interesus įstatymų leidėją įpareigoja nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad būtų sudarytos prielaidos kiekvienam vartotojui gauti prekių ar paslaugų nediskriminacinėmis sąlygomis ir visus vartotojus tokios prekės ar paslaugos pasiektų saugiai ir patikimai. Tam tikrų ūkinės veiklos ribojimų taikymas ar nustatymas yra vienas iš būdų ginti vartotojų interesus. Įstatymų leidėjas privalo įstatyme apibrėžti ir taip užtikrinti, kad ūkio subjektai teikdami paslaugas ar parduodami prekes nesudarys prielaidų pažeisti vartotojų teises ar interesus¹⁸¹⁸. Pavyzdžiui, Konstitucinis Teismas yra konstatavęs ir tai, kad iš Konstitucijos, inter alia jos 46 straipsnio 5 dalies, kylantis veiksmingos vartotojų teisių, interesų apsaugos užtikrinimo imperatyvas suponuoja inter alia įstatymų leidėjo pareigą nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris užtikrintų veiksmingą elektros energijos vartotojų teisių apsaugą, kad būtų sudarytos prielaidos kiekvienam vartotojui gauti elektros energiją nediskriminacinėmis sąlygomis, visiems vartotojams elektros energija būtų tiekiamą saugiai ir patikimai, o kainų ribų nustatymas yra vienas iš būdų ginti vartotojų interesus¹⁸¹⁹.

¹⁸¹⁵ Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 7 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 19-623.

¹⁸¹⁶ Ravluševičius, P. Vartotojų teisių apsaugos ypatumai Europos Sąjungos ir Lietuvos teisėje. *Jurisprudencija*, 2007, 9(99), p. 49.

¹⁸¹⁷ Konstitucinio Teismo 2000 m. spalio 18 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 88-2724; 2003 m. kovo 17 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 27-1098; 2009 m. kovo 2 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2009, Nr. 25-988; 2010 m. rugsėjo 29 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 117-5967.

¹⁸¹⁸ Konstitucinio Teismo 2009 m. kovo 2 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2009, Nr. 25-988.

¹⁸¹⁹ Konstitucinio Teismo 2009 m. kovo 2 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2009, Nr. 25-988, 2020 m. liepos 8 d. nutarimas. TAR, 2020-07-09, Nr. 15246.

Konstitucinis Teismas konstatavo, kad kainų ribų nustatymas taip pat yra vienas iš būdų ginti vartotojų interesus. Įstatymų leidėjas turi pareigą įstatymu apibrėžti elektros energijos kainų ribų nustatymo kriterijus. Šie kriterijai ir jų nustatymo metodika bei tvarka turi būti aiški, skaidri, pagrįsta, kad nebūtų galimybių piktnaudžiauti¹⁸²⁰.

Kaip specialiosios vartotojų interesų gynimo priemonės konstitucinėje jurisprudencijoje¹⁸²¹ įvardijami diskriminacinių kainų nustatymo ribojimas, monopolinės rinkos prekių kainų dydžių ir tarifų valstybinis reglamentavimas, prekių kokybės bei kitų reikalavimų monopoliniam ūkio subjektui nustatymas ir kt.

Taigi Lietuvos ūkio plėtra organizuojama vadovaujantis šiais penkiais pagrindiniais, Konstitucijos 46 straipsnyje įtvirtintais, principais: 1) Lietuvos ūkis grindžiamas privačios nuosavybės teise, asmens ūkinės veiklos laisve ir iniciatyva; 2) valstybė remia visuomenei naudingas ūkines pastangas ir iniciatyvą; 3) valstybė reguliuoja ūkinę veiklą taip, kad ji tarnautų bendrai tautos gerovei; 4) įstatymas draudžia monopolizuoti gamybą ir rinką, saugo sąžiningos konkurencijos laisvę; 5) valstybė gina vartotojo interesus. Konstitucinėje jurisprudencijoje konstatuojama¹⁸²², kad Konstitucijos 46 straipsnyje įtvirtinti principai sudaro vieną visumą – šalies ūkio konstitucinį pagrindą, todėl visų šio straipsnio dalių nuostatos yra tarpusavyje susijusios ir viena kitą papildo, tarp jose įtvirtintų principų yra pusiausvyra, kiekvienas jų aiškintinas nepaneigiant kitų, o pažeidus kurioje nors vienoje straipsnio dalyje esančią teisės normą pažeidžiamos arba sudaromos prielaidos pažeisti ir kitose šio straipsnio dalyse išdėstytas teisės normas¹⁸²³.

¹⁸²⁰ Konstitucinio Teismo 2015 m. balandžio 3 d. nutarimas. TAR, 2015-04-03, Nr. 5147.

¹⁸²¹ Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 85-2548.

¹⁸²² Konstitucinio Teismo 2009 m. kovo 2 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2009, Nr. 25-988.

¹⁸²³ Pavyzdžiui, atitinkamai įstatymu ar įstatymo įgyvendinamuoju teisės aktu pažeidus Konstitucijos 46 straipsnio 4 ir 5 dalių nuostatas, kuriose teigiama, kad įstatymas draudžia monopolizuoti gamybą bei rinką, saugo sąžiningos konkurencijos laisvę ir kad valstybė gina vartotojų interesus, yra pažeidžiama arba sudaromos prielaidos pažeisti Konstitucijos 46 straipsnio 3 dalį, kurioje nustatyta, jog valstybė reguliuoja ūkinę veiklą taip, kad ji tarnautų bendrai tautos gerovei.